

OI RUNOUS

ROMANTIIKAN JA MODERNISMIN
RUNOUSKÄSITYKSIÄ

Toimittanut Tuula Hökkä

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura • Helsinki

VENÄLÄISIÄ FUTURISTEJA

Yhteiskuntatietoisuus on ollut leimallista venäläiselle taiteelle kautta aikojen. Myös modernistitaiteilijat olivat mukana tuottamassa sosiaalista murrosta. Yhteistä modernistisille virtauksille oli kolmivetoinen suhde perinteeseen: uusi taide ammensi käyttövoimansa moniarvoisuudesta, irrationaalisuudesta ja itsearvioinnista. Rinnakkaisia ja vaihtoehtoisia konventioita esiintyi kerralla monta, kokeilu kukoisti ja esteettisten kysymysten keskioon asettti taide itse. Syntyi uudenlainen, kokijaa välittömästi reagoimaan houkutteleva, ärsyttävä ja maanitteleva ilmaisuunoto, joka kasvoi poikkeittaellisen aikakauslehdistön, kabareen, buffo-oopperan, elokuvan ja yleisöareenan avaruudeksi. Kollaasin ja montaaasin tekniikka tuli moderniin taiteeseen jäädäkseen. Staattisen ja erittelevän esitystavan korvasi synteisihakuinen dynaamisuus.

Ilmaisun kriisi liittyi yleisempään arvojen kriisiin. Vanhan maailman tilalle työntyi jatkuvassa tulemisen tilassa elävä taiteen universumi – ”mir iskustva”. Tulevaisuuteen tähyävät taiteilijat käyttivät aluksi itsestään nimeä ”tulevikot” (*budetljane*). Ensimmäiset ohjelmajulistukset samoin kuin italiasta lainattu ”futurismi”-termi tulivat osaksi liikkeen imagoa vasta I maailmansodan aattona, mutta ryhmänä tulevikot esiintyivät ensi kertaa jo 1910 julkaistessaan seinäpaperille painetun albumin ”Tuomareiden sumppu I”. Suuren yleisön huomion kiinnitti vasta haastava manifesti ”Korvapuusti yleiselle maulle” 1912, jossa sana- ja kuvataide limittyivät erottamattomasti. ”Korvapuusti” sisältää mm. myöhemmin abstraktionismin isänä tunnetun Wassily Kandinskyn varhaisia proosarunoja.

Parhaiten tihentyneen elämänsyökykeen tavoittivat ne modernistitaiteilijat, jotka tulivat pääkaupunkiin laajan imperiumin provinseista ja edustivat sosiaalisesti alemmaa yhteiskuntaluokkaa. He poikkesivat taustaltaan sivistyneen ylä- ja keskiluokan hienostuneesta kaupunkilaisflanööristä, jollaisia symbolistit enimmäkseen olivat. Osip Mandelstam nimittikin futuristeja ”takamaiden riehujiksi”. Näyttävä ja haastava esiintyminen, oman itsensä paneminen likoon oli paitsi keino saada äänensä kuuluville myös tapa osoittaa yleisölle, että jokin uudessa taiteessa oli yhteensovittamatonta verrattuna vanhaan.

Futuristit hakivat mallinsa kuvataiteista keskittäen päähuomion tekstuurin (*faktura*). Sana oli omacheitonen olio. Siispä se tuli tehdä näkyväksi,

kuuluvaksi, aistittavaksi tässä ja nyt, vapauttaa arkimerkityksestään. Kubisteilta lainattiin hajottamisen, siirtymien (*sdvig*) ja kontrastien periaatteet. Kuvattava haluttiin näyttää odottamattomasta kilmasta, epäoleellinen nousi oleellisen tilalle. Tätä kutsuttiin outouttamiseksi (*ostraneniye*). Äärimmillään sanataiteessa kehoitettiin metalogisia i. mielentakaisia keinoja (*zaim*). Urbaani ympäristö kehityksen moottorina tarjosi luontevia haasteita, mutta suosituttuja olivat myös primitivistiset, kantaslaavilaisesta muinaisuudesta kertovat tai kristilliset aiheet. Niinpuuپیروkset (*lubok*), ikonit ja kansanuskomukset antoivat mallia. Kuva ja sana yhtyivät sekä runoissa että maalauksissa; runo esineellistyi, taulu sai puhuvan objektiin ulottuvuuden.

Venäläistä futurismia rasitti alun alkaen hajanaisuus; ryhmiä oli useita. Tärkein vedenjakaja kulki kahden perheen ja kahden suurkaupungin akselilla: kubofuturismia, liikkeen räväkämpää moskvalaista suuntaa (joka tunnetaan myös nimellä ”Hylaea”) edusti Burjuk-sisarusten taiteilijaperhe etenässä impressario David Burjuk (1882–1967). Sisäistyneempää suuntaa edusti pietarilainen ryhmä Sojuz molodjoži (Nuorisoliitto) Jelena Guron (1877–1913) ja hänen miehensä Mihail Matjušinin (1861–1934) johdolla. Kummassakin ryhmässä tekijät olivat pitkälti samoja. Avantgardistit liikkuvat kahden metropolin välillä ja esiintyvät mielellään toistensa julkaisuissa. Leimallisemmin kubofuturisteihin sitoutuivat Vladimir Majakovski (1883–1930) ja Aleksei Krutšonyh (1886–1968); Velimir (Viktor) Hlebniikov (1885–1922), Pavel Filonov (1883–1941), Kazimir Malevitš (1878–1935) sekä Enderrin taiteilijaisarukset olivat kiinteämmässä yhteistyössä pietarilaisten kanssa. Neuvostovalian alkuvuosina Matjušinin ympärille alkoi kehkeytyä teoreettisemmin ajatuksiaan muotoileva vastaryhmä, joka nyttemmin tunnetaan orgaanisen taiteen kouluna ja jonka osana oli 1930-luvun puolivälissä mennä lopullisesti ”maan alle” ja viedä mennessään neuvostojulkisuudesta ns. klassinen avantgarde. Orgaanisen koulun ajatuksista keskeisin oli ”orgaaninen versus mekaaninen” hahmotustapa. Käyrä linja sai korvata suoran kulman, sulava muuntuvuus jyrkät ja kontrastoivat leikkaukset, hiljaisuus hälyyn. Orgaanisen koulun herkkyyks luonnon muodoille sitoo sen juuriltaan vuosisadanalun vitalismiin ja panteismiin, joita erityisesti Karjalan Kannaksen maisemaan kiintynyt Jelena Guro edusti. Guron tuotannossa voikin havaita hätkähdyttävää hengenheimolaisuutta Edith Södergraniin, joskin jälkimmäisen lyyrisen minän ylikorostus lähentää häntä Nietzscheen perinteeseen, kun taas Guro luonnonmaisuuksaan ja ”puhuvan hiljaisuuden” korostuksessaan tähtää kokonaisvaltaiseen ykseyteen luonnon kanssa Solovjovin, mutta myös Bergsonin hengessä.

Vastaanottajan kannalta futurismi oli tuonut taiteeseen uuden ulottuvuuden – mainoksen. Futuristit itse olivat parhaita omien ajatustensa markkinoija ja osana uuden kokajakunnan valloittamista oliikin nyt kirjailijoiden ja taiteilijoiden liikkuvuus, ryhmätietoisuus ja yhteisesiintymiset. Vuosien 1913–1914 maaseutukiertueella futuristit ”mekastivat itsensä” laajan yleisön tietoisuuteen. Mielikuvitukselliset esiintymisasut, maalatut kasvat ja uskaliat tekstit provoisoivat kuulijakuntaa. Räväkät nimet ”Korvapuusti yleiselle maulle”, ”Hirnuva Parnasso” tai ”Painukaa helvettiin!” veivät futuristien mainetta tekijöiden edellä. Kiertueisiin osallistuivat keskenään kiistelevät futuristiryhmät kuten egofuturistit Igor Severjaninin (1887–1941) johdolla, Mezonin poezii (Runouden kattokerros) ja Tsenrifuga, johon kuului mm. aloitteleva Boris Pasternak (1890–1960). Erityisen kuuluisiksi ovat tulleet karnevalistiset esiintymiset pietarilaisessa ”Kulkukoira”-kabareessa. Futuristit palauttivat taiteeseen huumorin; tilannelyriikka, kompa ja parodia kuokoistivat yöllisissä pidoissa ”ismien” sulattamossa. Täällä modernismin lyyrisen diskurssi oli parhaimmillaan: ”Niin, minä nautin noista öisistä kohtauksista: / pienellä pöydällä lasit huurteessa, / tuoksuu musta höyryävä kahvi, / raskas tuli loimuaa takassa, / kirjallinen kasku puree ärhäkkäästi / ja sinun katseesi, ensimmäinen, avuton ja säpsähdyttävä”, muistelee Anna Ahmatova ”Kulkukoiran” aikaa. Ahmatovan runossa kiteytyy aidosti venäläisen modernismin kolmiyhdytyks: akmeistinen perinnesidonnaisuus, symbolistinen fin de siècle -henki ja futuristinen elämän teatraalistaminen.

Natalia Baschmakoff

KORVAPUUSTI YLEISELLE MAULLE

Meidän Uuden Ensimmäisen Yllätyksemme lukijoille.

Vain me olemme *Aikamme* todelliset kasvot. Ajan pasuuna pauhaa sanataiteessa meidän kauttamme.

Menneisyys on tukahduttava. Akatemia ja Puškin ovat hieroglyfejäkin käsittämättömämpiä.

Puškin, Dostojevski, Tolstoi ym., ym. on heitettävä yli laidan Nykyaian Höyrylaivasta.

Se, joka ei unohda *ensimmäistä* rakkauttaan, ei saa kokea uusintaan.

Kukapa olisi niin hyväuskoinen, että antaisi tuoreimman Rakkautensa Balmontin hajuvesi-irstaudelle? Siinäkö kuvastuu nykypäivän rohkea sielu?

Kukapa olisi sellainen pelkuri, ettei uskaltaisi kiskoa paperihaarniska soturin Brjusovin mustan frakin päältä? Vai siinäkö muka ovat tuntemattomien ihanuuksien aamunkoitot?

Peskää kätenne, jotka ovat koskeneet näiden loputtomien Leonid Andrejevien kirjoittamien kirjojen saastaiseen limaun.

Kaikki nämä Maksim Gorkit, Kuprinit, Blokkit, Sollogubit, Remizovit, Avertšenkot, Tšornyt, Kuz' minit, Buninit ym., ym. tarvitsevat vain huvilan joen rannalla. Sellaisen palkinnon kohtalo myöntää räätäleille.

Päiventiirijien korkeudesta me luomme katseemme heidän mitätömyyteensä!

Me *määräämme*, että on kunnioitettava runoilijoiden *oikeutta*:

1. *Laajentaa* sanavarastoa mielivaltaisilla ja johdetuilla sanoilla (Uudissana).
2. Tuntea ylitsepääsemätöntä vihaa ennen heitä ollutta kieltä kohtaamaan.
3. Työntää kauhistuen ylöspäältä otsaltaan Teidän surkea saunavihta-seppeleenne.

4. Seisoa "me"-sanan lohkarrella keskellä vihellystä ja suuttumusta. Ja jos meidänkin säikeisämme *vielä* on likaisia jäänteitä Teidän "Terveestä järjestänne" ja "Hyvästä maustanne", niin kuitenkin niissä

jo värisevät Itsearvoisen (itsenäisen) Sanan Uuden Koittavan Kauneuden *ensimmäiset* Elosalamat.

D. Burjuk,
Aleksandr Krutšonyh,
V. Majakovski,
Viktor Hlebnikov

Moskova, 1912, joulukuu

Suomentanut Eila Mäntysaari

Manifesti kokoeilmasta "Tuomareiden sumppu II" (1913)

Me olemme esittäneet luovan työn uudet periaatteet, jotka näemme selkeinä seuraavassa järjestyksessä:

1. Me olemme lakanneet tarkastelemasta sanan rakennetta ja sanan ääntämistä kielipiillisten sääntöjen mukaan alettua nähdä kirjaimissa vain *puheen suunnantajia*. Me olemme saaneet syntaksin horjumaan.
2. Olemme ruvenneet antamaan sanoille sisällön niiden kirjoitetun hahmon ja *foonisen luonteen* mukaan.
3. Olemme tajunneet etuliitteiden ja suffiksien roolin.
4. Henkilökohtaisen sattuman vapauden nimessä kiistämme oikein kirjoituksen.
5. Me emme luonnehdi substantiiveja ainoastaan adjektiiveilla (kuten on pääosin tehty ennen meitä), vaan myös muilla sanaluokilla, sekä erillisillä kirjaimilla ja luvuilla:
 - a) pidämme teoksen erottamattomana osana siinä olevia korjausjälkiä ja luovan odotuksen vinjettejä;
 - b) näemme käsialassa poeettisen impulssin osatekijän;
 - c) olemme siksi julkaisseet Moskovassa autografisia kirjoja, "Itse-kirjoituksia".
6. Me olemme hävittäneet välimerkit, – näin sanamassan rooli on ensimmäistä kertaa nostettu esiin ja tajuttu.
7. Vokaalit me ymmärrämme aikana ja tilana (pyrkimyksenluonteisina), konsonantit ovat väriä, ääntä, tuoksua.

8. Olemme murskanneet rytmit. Hlebnikov on esittänyt elävän puhekielen sanan runomitan. Olemme lakanneet etsimästä mittoja oppikirjoista – jokainen liike synnyttää uuden vapaan rytmin runoilijalle.
9. Olemme kehittäneet säkeen alkuisen riimin (David Burljuk), sisäriimin ja käänteisen riimin (Majakovski).
10. Runoilijan sanaston rikkaus on hänen oikeutuksensa.
11. Me pidämme sanaa myytin luoja; kuollessaan sana synnyttää myytin ja päinvastoin.
12. Me olemme uusien teemojen vallassa; olemme ylistäneet tarpeettomuutta, mielettömyyttä, voimallisen olemattomuuden salaisuutta.
13. Me halveksimme mainetta; meille ovat tuttuja tunteet, joita ei ole eletty ennen meitä. Me olemme uuden elämän uusia ihmisiä.

David Burljuk, Jelena Guro, Nikolai Burljuk, Vladimir Majakovski,
Jekaterina Nizen, Viktor Hlebnikov, Benedikt Livšits, A. Krutšonyh

Suomentanut Eila Mäntysaari